

ΤΟ ΕΝΔΙΑΜΕΣΟ
ΩΣ ΠΕΔΙΟ ΑΣΤΙΚΩΝ ΜΕΤΑΣΧΗΜΑΤΙΣΜΩΝ
Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΠΑΝΤΕΛΕΗΜΟΝΑ ΑΧΑΡΝΩΝ

ΤΑΤΑΡΟΥΝΗ
ΙΩΑΝΝΑ-ΕΙΡΗΝΗ

Ερευνητική εργασία που υποβλήθηκε στο πλαίσιο
της Σχολής Αρχιτεκτόνων Μηχανικών Πολυτεχνείου Κρήτης
υπό την επίβλεψη του Επίκουρου Καθηγητή
Δημήτριου Ρότσιου

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η μελέτη ερευνά τις μεταμορφώσεις της περιοχής του Αγίου Παντελεήμονα Αττικής από τη δεκαετία του 1970 έως σήμερα ενώ παράλληλα αναδεικνύει τη θεωρία του ενδιάμεσου, ως ευέλικτο εργαλείο για την κατανόηση και ερμηνεία σύνθετων κοινωνικών και χωρικών μετασχηματισμών. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στον τρόπο με τον οποίο το ενδιάμεσο - ως μεταβατική, υβριδική συνθήκη μεταξύ ιδιωτικού και δημόσιου, θεσμικού και άτυπου - διαμορφώνει καθημερινές πρακτικές κατοίκησης και μορφές οικειοποίησης του χώρου. Επιπλέον, δημιουργεί δυναμικούς αστικούς σχηματισμούς που επαναπροσδιορίζουν τους κυρίαρχους τρόπους βίωσης και οργάνωσης του αστικού χώρου. Η περιοχή προσεγγίζεται ως ένα διαρκώς μεταβαλλόμενο αστικό περιβάλλον, όπου διασταυρώνονται διαφορετικές φάσεις αστικοποίησης, μεταναστευτικές ροές και κοινωνικές αντιθέσεις. Σε αυτό το πλαίσιο, το 'ενδιάμεσο' αναλύεται ως χωρική και κοινωνική συνθήκη, ικανή να παράγει νέες σχέσεις ανάμεσα στον χώρο, τον χρόνο και την καθημερινή εμπειρία. Η μελέτη προτείνει μια πολυεπίπεδη ανάγνωση της περιοχής, όπου απροσδόκητες καταστάσεις μπορούν να λειτουργήσουν ως πεδία δημιουργικής συνάντησης και συνδιαλλαγής με τη διαφορετικότητα.

ABSTRACT

The study investigates the transformations of the area of Agios Panteleimon, Attica, from the 1970s to the present, while highlighting the theory of the in-between as a flexible tool for understanding and interpreting complex social and spatial transformations. Particular emphasis is placed on the way in which the in-between - as a transitional, hybrid condition between private and public, formal and informal - shapes everyday habitation practices and forms of intimacy within space. Moreover, it creates dynamic urban formations that redefine the normative ways of experiencing and organizing urban space. The area is approached as a constantly changing urban environment, where different phases of urbanization, migration flows and social contradictions intersect. In this context, the 'in-between' is analysed as a spatial and social condition capable of generating new relations between space, time and everyday experience. The study proposes a layered reading of the area, where unexpected spatial situations can function as fields of creative encounter and interplay with diversity.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

- 03 Περίληψη
- 04 Περιεχόμενα
- 05 Σκοπός / Μέθοδος
- 06 Δομή / Βιβλιογραφική ανασκόπηση

Χ ΕΝΟΤΗΤΑ Α: ΕΝΔΙΑΜΕΣΟ

- 09 Εισαγωγή Α Ενότητας
- 10 Α.1. Walter Benjamin: Η διαλεκτική της μετάβασης
- 13 Α.2. Bernard Tschumi: Πεδία γεγονότων
- 16 Α.3. Aldo Van Eyck: Χώροι συνύπαρξης

Χ ΕΝΟΤΗΤΑ Β: Ο ΑΓΙΟΣ ΠΑΝΤΕΛΕΗΜΟΝΑΣ

- 20 Εισαγωγή Β Ενότητας
- 22 Β.1. Η περίοδος 1970-1990
- 24 Β.2. Η περίοδος 1990-2008
- 26 Β.3. Η περίοδος 2008-σήμερα

Χ ΕΝΟΤΗΤΑ Γ: ΟΙΚΕΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΧΩΡΟΥ

- 29 Εισαγωγή Γ Ενότητας
- 31 Γ.1. Πεδία (συν)ύπαρξης: Πρόθεση διπλωματικής εργασίας
- 32 Γ.2. Πεδία (συν)ύπαρξης: Επέμβαση διπλωματικής εργασίας
- 36 Γ.3. Συμπεράσματα
- 37 Βιβλιογραφία

ΣΚΟΠΟΣ

Το κύριο ερώτημα που τέθηκε για την εκπόνηση της παρούσας εργασίας αφορά στο πως ο σχεδιασμός μπορεί να συμβάλλει στην ανάπτυξη της ανθεκτικότητας στο σύγχρονο αστικό περιβάλλον, στην δημιουργία σχέσεων μεταξύ των κατοίκων και στην επίλυση κοινωνικών αντιθέσεων, με ιδιαίτερη έμφαση στην περιοχή του Αγίου Παντελεήμονα Αχαρνών. Η αρχιτεκτονική, ως πεδίο που διαμορφώνει και ταυτόχρονα διαμορφώνεται από το κοινωνικό πλαίσιο, δεν μπορεί παρά να τοποθετείται κριτικά απέναντι στις εκάστοτε χωρικές και κοινωνικές συνθήκες. Σε μια εποχή όπου η εμπορευματοποίηση διαπερνά κάθε πτυχή της ζωής και του αστικού χώρου, εγείρεται το ερώτημα αν μπορούν να υπάρξουν χωρικές πρακτικές που δεν στηρίζονται στην ανταλλακτική αξία, αλλά στην καθημερινή συνύπαρξη, την αλληλεπίδραση και την ανάπτυξη κοινωνικών σχέσεων.

ΜΕΘΟΔΟΣ

Στο πρώτο μέρος η έρευνα προσεγγίζει θεωρητικά την έννοια του *ενδιάμεσου* μέσω διεθνούς βιβλιογραφίας στο πεδίο της φιλοσοφίας, της αρχιτεκτονικής θεωρίας και πρακτικής ενώ το δεύτερο μέρος αναλύεται ιστορικά η γειτονιά του Αγίου Παντελεήμονα Αχαρνών, μέσω δημοσιογραφικού υλικού, ελληνικής βιβλιογραφίας, στατιστικών στοιχείων και επιτόπιας έρευνας. Στο ερευνητικό υλικό καταγράφονται τα σημαντικότερα γεγονότα που έλαβαν μέρος στην περιοχή, όπως η μεταβολή του κοινωνικο-οικονομικού προφίλ των κατοίκων της, από την δεκαετία του '70 και έπειτα, οι ροές μεταναστών, το κίνημα της απόρριψης των μεταναστών και ποια η κατάσταση την σημερινή περίοδο. Στο τρίτο μέρος γίνεται μία προσπάθεια συρραφής των προηγούμενων δύο κεφαλαίων, με σκοπό να αναδείξει πως ορισμένες καθημερινές πρακτικές σε περιοχές με κοινωνικές προκλήσεις μπορεί να αποτελέσουν εφαλτήριο για μία πόλη που η συνδιαλλαγή με το διαφορετικό θα είναι ζωτικής σημασίας γι' αυτήν.

ΔΟΜΗ

Η βασική δομή που ακολουθήθηκε στο πλαίσιο της έρευνας ξεδιπλώνεται μέσα από ένα ερμηνευτικό σχήμα δύο μερών (Α και Β) που μερικώς αλληλεπικαλύπτονται και δημιουργούν ένα τρίτο μέρος (Γ).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ

Υπάρχει εκτενής ελληνική και διεθνής βιβλιογραφία σχετικά με τη μετανάστευση στο αστικό περιβάλλον. Το θέμα αυτό έχει προσεγγιστεί κυρίως μέσα από κοινωνιολογικές και πολιτισμικές μελέτες, μεταξύ των οποίων περιλαμβάνονται και μεταποικιακές προσεγγίσεις, καθώς και έρευνες που εστιάζουν στον αστικό χώρο μέσω της χρήσης χωρικών εργαλείων. Επιπλέον, έχει παραχθεί ελληνική βιβλιογραφία που ασχολείται ειδικά με την περιοχή του Αγίου Παντελεήμονα Αχαρνών. Παρ' όλα αυτά, απουσιάζει μια μελέτη που να εξετάζει τη σύγχρονη κατάσταση στην περιοχή μέσα από το πρίσμα των θεωριών του ενδιαμέσου χώρου και της ψυχογεωγραφίας, συνδυάζοντας θεωρητική ανάλυση με επιτόπια έρευνα.

..χρειάζονται διερευνήσεις που
εστιάζουν σε χωρικές κλίμακες
πέρα από το παγκόσμιο:

στην κλίμακα του σώματος, του
σπιτιού, της γειτονιάς, του
τοπικού, εκεί όπου η έννοια
του ανήκειν αλλάζει και
γίνεται αντικείμενο
διαπραγμάτευσης'

/D. Massey, 1998, 2005

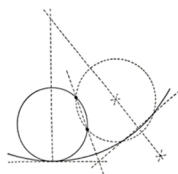

Η ΣΧΕΣΗ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑΣ-ΕΤΕΡΟΤΗΤΑΣ

ΕΙΝΑΙ ΠΟΥ ΣΥΝΤΗΡΕΙ ΤΑ ΔΙΠΛΑ
ΚΑΘΩΣ ΕΙΝΑΙ ΣΥΝΥΦΑΣΜΕΝΗ ΜΕ

ΤΗΝ ΔΙΑΚΡΙΣΗ
ΚΑΙ ΤΟΝ ΚΑΘΑΡΟ ΔΙΑΧΩΡΙΣΜΟ

ΑΤΟΜΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΟΜΑΔΩΝ

Draw a circle passing through two given
points on another circle.

Ο ΚΟΙΝΟΣ ΧΩΡΟΣ,
ΓΙΑ ΝΑ ΕΙΝΑΙ ΚΟΙΝΟΣ
ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΕΙΝΑΙ

ΚΑΤΩΦΛΙΑΚΟΣ

/Σ. Σταυρίδης

Η ΧΡΗΣΗ ΕΙΝΑΙ ΑΠΡΟΒΛΕΠΤΗ
ΚΑΙ ΕΥΜΕΤΑΒΛΗΤΗ

ΚΑΙ ΔΗΜΙΟΥΡΓΕΙ
ΜΙΑ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ

ΡΕΥΣΤΗ

ΕΚΕΙ ΕΙΝΑΙ ΤΟ ΣΗΜΕΙΟ ΟΠΟΥ Η

ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ

ΩΣ ΕΝΝΟΙΑ ΣΤΑΘΕΡΗ ΚΑΙ ΑΜΕΤΑΚΛΗΤΗ

ΜΠΟΡΕΙ ΝΑ ΑΜΦΙΣΒΗΤΗΘΕΙ

A house must be like
a small city
if it's to be a real house,
a city like a large house
if it's to be a real city

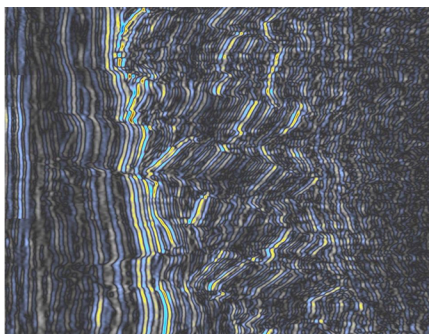
/Van Eyck

'ΤΟ ΕΙΔΟΣ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ
ΠΟΥ ΘΕΛΟΥΜΕ,
ΔΕΝ ΜΠΟΡΕΙ ΝΑ ΔΙΑΧΩΡΙΣΤΕΙ
ΑΠΟ ΤΟ ΕΙΔΟΣ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ
ΠΟΥ ΘΕΛΟΥΜΕ ΝΑ ΕΙΜΑΣΤΕ'

/D. Harvey

Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ ΕΝΔΙΑΜΕΣΟΥ

ΣΤΗΝ ΜΕΤΑΠΟΛΕΜΙΚΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ

/ΤΙ ΣΗΜΑΙΝΕΙ 'ΕΝΔΙΑΜΕΣΟ' ;

- ΜΗ ΚΑΘΟΡΙΣΜΕΝΟΣ ΧΩΡΟΣ; /

‘ΕΝΔΙΑΜΕΣΟ’

ΕΝΟΤΗΤΑ Α : Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ ΕΝΔΙΑΜΕΣΟΥ ΣΤΗΝ ΜΕΤΑΠΟΛΕΜΙΚΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ

// LIMINAL IS TYPICALLY AMBIGUOUS
UNCERTAIN AND STRANGE //

Η έννοια του ενδιάμεσου αναδεικνύεται στη μεταπολεμική αρχιτεκτονική θεωρία ως θεμελιώδης πτυχή της χωρικής και κοινωνικής σκέψης. Ο αστικός χώρος παύει να εκλαμβάνεται ως στατικό υπόβαθρο και προσεγγίζεται ως πεδίο συνεχούς διαπραγμάτευσης μεταξύ αντιθετικών πόλων, όπως το δημόσιο και το ιδιωτικό, το τυπικό και το άτυπο, το σταθερό και το μεταβαλλόμενο. Ο ενδιάμεσος χώρος νοείται ως μεταβατικός τόπος, ικανός να ενσωματώνει αμφισημίες και να ενισχύει τη διαρκή μεταβολή της αστικής εμπειρίας, επιτρέποντας την παράλληλη συνύπαρξη ποικίλων μορφών κοινωνικής και χωρικής οργάνωσης.

Η αρχική συγκρότηση της έννοιας εντοπίζεται στην ανθρωπολογία, στο έργο του Arnold van Gennep (1909), όπου η «liminal» φάση ορίζεται ως μεταβατική περίοδος μεταξύ αποχώρησης και επανένταξης σε νέα κοινωνική κατάσταση. Σε αυτό το ενδιάμεσο διάστημα, οι σταθερές κοινωνικές δομές αποδομούνται και διανοίγονται νέες δυνατότητες ανασύνθεσης ταυτότητας. Η θεώρηση αυτή επηρέασε καθοριστικά μετέπειτα θεωρητικές προσεγγίσεις, μεταξύ άλλων στον χώρο της αρχιτεκτονικής, όπου το ενδιάμεσο συνδέεται με διαδικασίες μετάβασης και επαναπροσδιορισμού.

Η παρούσα μελέτη αξιοποιεί θεωρητικά κείμενα των Walter Benjamin, Bernard Tschumi και Aldo van Eyck, τα οποία προσφέρουν ερμηνείες του ενδιάμεσου που επιτρέπουν τη σύνδεση με κοινωνικοχωρικές μεταβολές όπως εκείνες που παρατηρούνται στον Άγιο Παντελεήμονα. Η έννοια προσεγγίζεται τόσο ως καθημερινή πρακτική κατοίκησης όσο και ως δυναμική συνθήκη που αποτυπώνει τη διαρκή μετάβαση του αστικού χώρου και των κατοίκων τον βρίσκουν.

WALTER BENJAMIN

Α.1. Η ΔΙΑΛΕΚΤΙΚΗ ΤΗΣ ΜΕΤΑΒΑΣΗΣ

Η θεωρητική συμβολή του Walter Benjamin στην κατανόηση του ενδιάμεσου στον αστικό χώρο είναι καθοριστική, καθώς προσφέρει ένα κριτικό πλαίσιο ανάλυσης της πόλης ως πεδίου μετάβασης, αστάθειας και σύνθετης εμπειρίας. Στο έργο του *The Arcades Project*, οι παριζιάνικες στοές παρουσιάζονται ως χώροι διαμεσολάβησης, όπου παραδοσιακά δίπολα – όπως ιδιωτικό/δημόσιο, παρελθόν/παρόν, ατομικό/συλλογικό – χάνουν τη σαφήνεια και τη σταθερότητά τους. Οι μεταβατικοί αυτοί χώροι είναι ταυτόχρονα κλειστοί και ανοιχτοί, ορατοί και αθέατοι, και αποτελούν χαρακτηριστικά παραδείγματα του ενδιάμεσου.

Η έννοια αυτή αντλεί από την ανθρωπολογική θεωρία του Arnold van Gennep και επεκτείνεται από τον Victor Turner, περιγράφοντας την liminal φάση ως εκείνη την ενδιάμεση χρονικότητα κατά την οποία το άτομο έχει αποκοπεί από μια προηγούμενη ταυτότητα αλλά δεν έχει ακόμη ενταχθεί σε μια νέα. Ο Benjamin αξιοποιεί αυτή τη λογική αμφισημίας και αστάθειας για να προσεγγίσει τους χώρους της νεωτερικής πόλης, όπου το παλιό και το νέο, το καθημερινό και το φανταστικό συνυπάρχουν σε κατάσταση δυναμικής συνδιαμόρφωσης.

ΕΙΚΟΝΑ 3

Passage du Saumon, Paris, April 1899

by J. Barry,

image provided by MusÉE Carnavalet /

Roger-Viollet

Η μεθοδολογία του βασίζεται στην έννοια της 'διαλεκτικής εικόνας' , ενός σχήματος σκέψης όπου η ιστορική συνείδηση δεν οργανώνεται με γραμμικούς όρους, αλλά προκύπτει από την αντιπαράθεση ετερογενών στοιχείων - χρονικών, υλικών και εμπειρικών. Ο χώρος, σε αυτό το πλαίσιο, παύει να είναι απλώς υπόβαθρο της αστικής ζωής· καθίσταται ενεργός φορέας νοημάτων που παράγονται μέσω της εμπειρίας, της μνήμης και της υλικής αποτύπωσης του χρόνου. Το ενδιαμέσο δεν περιορίζεται σε έναν φυσικό ή ορατό τόπο, αλλά νοείται κυρίως ως ένα δυναμικό πλαίσιο σχέσεων - ένα πεδίο όπου επαναδιατυπώνονται οι όροι της ιστορικότητας, της αστικότητας και της ταυτότητας.

Στη σκέψη του Benjamin, η φθορά και η λήθη δεν αντιμετωπίζονται ως απώλειες ή ελλείψεις, αλλά ως παραγωγικές συνθήκες αποκάλυψης όψεων της πόλης που συχνά μένουν αόρατες. Οι μεταίχμιακοί χώροι - όπως τα κατώφλια, οι μη-προγραμματισμένοι τόποι και τα κατάλοιπα του αστικού παρελθόντος - λειτουργούν ως τόποι μνήμης, αντίστασης και αναστοχασμού. Σε αυτούς, η συλλογική εμπειρία του αστικού περιβάλλοντος δεν αναπτύσσεται μέσα από μια ενιαία αφήγηση, αλλά μέσα από αντιφάσεις, σπασμωδικές αφηγήσεις και ασυνέχειες. Το ενδιαμέσο, στη θεωρητική προσέγγιση του Benjamin, δεν εγγυάται σταθερότητα, αντιθέτως, ανοίγει χώρο για την αμφισβήτηση της κυρίαρχης εμπειρίας του χώρου και για την ανάδυση εναλλακτικών μορφών κοινωνικής παρουσίας.

**// ΟΙ ΦΡΑΣΕΙΣ ΤΟΥ
ΕΡΓΟΥ ΜΟΥ ΜΟΙΑΖΟΥΝ
ΜΕ ΚΛΕΦΤΕΣ ΤΟΥ
ΔΡΟΜΟΥ ΠΟΥ ΟΡΜΟΥΝ
ΚΑΙ ΜΕ ΤΗΝ ΑΠΕΙΛΗ
ΟΠΛΩΝ, ΑΡΠΑΖΟΥΝ ΤΟΝ
ΔΙΑΒΑΤΗ ΑΠΟ ΤΗΝ
ΒΕΒΑΙΟΤΗΤΑ ΤΟΥΣ //**

PIN

1863 - Ο Γάλλος συγγραφέας Σαρλ Μποντλέρ εξετάζει την ιδέα του flâneur, του 'ατόμου που βαδίζει σε μία πόλη για να την βιώσει'.

META

1955 - Ο Γκι Ντεμπόρ καθιερώνει την ψυχογεωγραφία, τη μελέτη των επιδράσεων της γεωγραφίας στα συναισθήματα και τη συμπεριφορά του ατόμου.

Αυτή η προσέγγιση συνομιλεί επίσης με την ψυχογεωγραφική θεωρία, σύμφωνα με την οποία ο περιπατητής της πόλης ενεργοποιεί τη μνήμη και το φαντασικό, μέσα από τη βιωματική, μη κατευθυνόμενη περιπλάνηση. Η εμπειρία του χώρου δεν προκύπτει από τον σχεδιασμό αλλά από την υποκειμενική κίνηση στο χώρο. Το ενδιαμέσο δεν περιορίζεται στις μεταβάσεις ή την αρχιτεκτονική μορφή, αλλά συγκροτείται ως διαδικασία, όπου ο χώρος και το σώμα βρίσκονται σε συνεχή αλληλεπίδραση.

Αυτό το θεωρητικό πλαίσιο μπορεί να συμβάλει ουσιαστικά στην κατανόηση του Αγίου Παντελεήμονα, μιας περιοχής στην οποία συνυπάρχουν ίχνη από διαφορετικές ιστορικές περιόδους – από την ανοικοδόμηση της δεκαετίας του 1950 έως τις μεταναστευτικές αφίξεις των τελευταίων δεκαετιών – σε μια κατάσταση ασταθούς ισορροπίας. Στόές, εγκαταλελειμμένα καταστήματα και ενδιαμέσοι υπαίθριοι χώροι μεταξύ ιδιωτικού και δημοσίου ενεργοποιούνται από χρήσεις που συχνά δεν είναι οργανωμένες ή σχεδιασμένες. Το καθημερινό και το αθέατο συνυπάρχουν, διαμορφώνοντας εμπειρίες και συνθήκες μεταμόρφωσης. Σε αυτές τις μικροτοπίες, το ενδιαμέσο δεν λειτουργεί ως αναπαράσταση του παρελθόντος, αλλά ως δυναμικό σύνολο σχέσεων, μέσα από το οποίο διαπραγματεύεται διαρκώς η έννοια της συλλογικότητας στον αστικό χώρο.

Συνοψίζοντας, η θεωρία του Walter Benjamin προσφέρει ένα πολυεπίπεδο και ευέλικτο θεωρητικό εργαλείο για την προσέγγιση του ενδιαμέσου στον αστικό χώρο, όχι ως υπόλειμμα ή κενό, αλλά ως ενεργό πεδίο παραγωγής νοήματος. Η συμβολή του στην αρχιτεκτονική και αστική σκέψη έγκειται στην ανάδειξη του μεταβατικού ως θεμελιώδους όρου της εμπειρίας, της μνήμης και της δυνατότητας· μια συμβολή που καθίσταται κρίσιμη για την ερμηνεία αστικών περιοχών σε μετάβαση, όπως ο Άγιος Παντελεήμονας.

EIKONA 4
Arcade, Palais Royal
1825

BERNARD TSCHUMI

Α.2. : ΠΕΔΙΑ ΓΕΓΟΝΟΤΩΝ

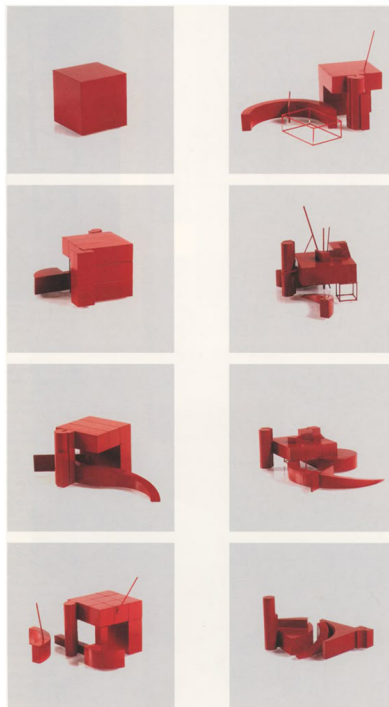
Η θεωρητική συμβολή του Bernard Tschumi στην αρχιτεκτονική σκέψη επικεντρώνεται στη ριζική επανεξέταση της σχέσης ανάμεσα στον χώρο, στη μορφή και στο γεγονός. Στο πλαίσιο αυτό, η έννοια του ενδιαμέσου δεν εκλαμβάνεται απλώς ως μεταβατική ζώνη μεταξύ χωρικών καταστάσεων, αλλά ως ενεργό πεδίο εμπειρίας, αποσταθεροποίησης προγραμματικών σχημάτων και παραγωγής νέων σημασιών. Ο Tschumi δεν προσεγγίζει την αρχιτεκτονική ως στατικό σύνολο λειτουργιών ή αισθητικών επιταγών, αλλά ως δυναμική συνδιαλλαγή μεταξύ του χώρου και του γεγονότος (event), μέσα από την οποία αναδύονται η πολλαπλότητα και η ρευστότητα της αστικής εμπειρίας.

Το γεγονός – είτε κοινωνικής, αισθητηριακής είτε πολιτικής φύσης – διακόπτει τη συμβατική πρόσληψη του χώρου. Το ενδιαμέσο, στη σκέψη του Tschumi, λειτουργεί ως χώρος ρήξης με τα παγιωμένα δίπολα: δημόσιο / ιδιωτικό, μορφή / χρήση, λειτουργία / αυθορμητισμός. Δεν πρόκειται για μια ουδέτερη διαμεσολάβηση, αλλά για τόπο ανατροπής και δημιουργικής ασάφειας.

Στο θεωρητικό και εφαρμοσμένο έργο του Parc de la Villette, ο Tschumi προτείνει έναν σχεδιασμό που απορρίπτει τις ιεραρχικές δομές και τις σταθερές και την εκ των προτέρων προσδιορισμένες λειτουργίες τους.

ΕΙΚΟΝΑ 5

Parc de la Villette. Folies model

Μεταλλικές κόκκινες κατασκευές διατεταγμένες σε καννάβο, οι οποίες δεν εξυπηρετούν μια συγκεκριμένη χρήση, αλλά λειτουργούν ως σημεία ενεργοποίησης του χώρου.

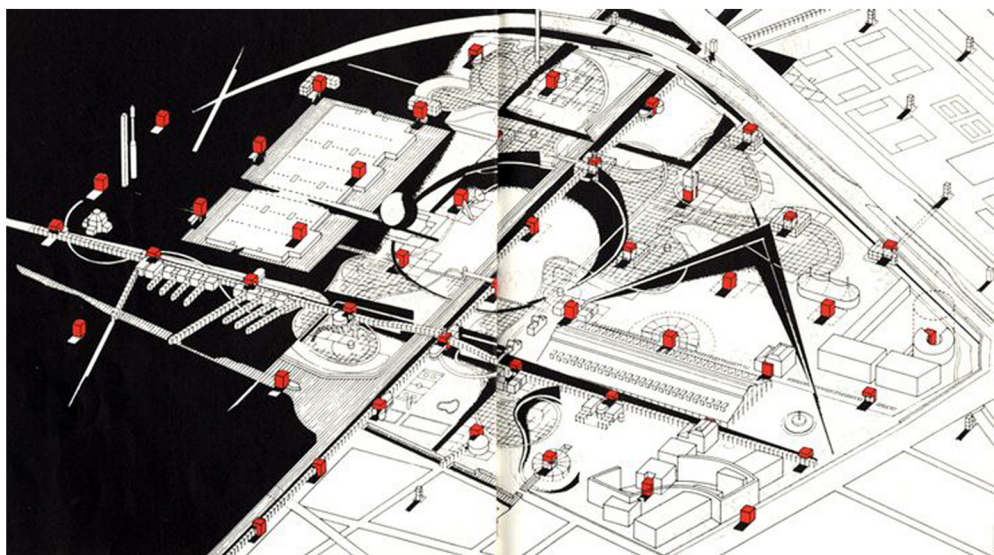
Το πάρκο δεν συγκροτείται ως ενιαίος, λειτουργικά ορισμένος δημόσιος χώρος, αλλά ως σύνθεση σημείων, ροών και εντάσεων, οι οποίες επιτρέπουν την εμφάνιση απρόβλεπτων, παροδικών και εφήμερων συμβάντων. Σε αυτό το πλαίσιο, το ενδιαμέσο αναδεικνύεται ως δυναμικό πεδίο, όπου το εφήμερο και το αυθόρμητο αποκτούν αρχιτεκτονική αξία.

Η μεθοδολογία του Tschumi βασίζεται σε ασυνέχειες και αντιφάσεις που διαταράσσουν τη γραμμικότητα της εμπειρίας και προτρέπουν τον χρήστη να αναστοχαστεί τη θέση του στον χώρο. Ο ενδιαμέσος, επομένως, δεν είναι χώρος αναμονής ή διέλευσης, αλλά ένας υβριδικός τόπος, που ανταποκρίνεται σε πολλαπλές ανάγκες. Η ασάφεια της μορφής δεν αναιρεί τη δομή, αλλά καθιστά τον χώρο ανοιχτό σε εναλλακτικές αναγνώσεις και επιτελέσεις.

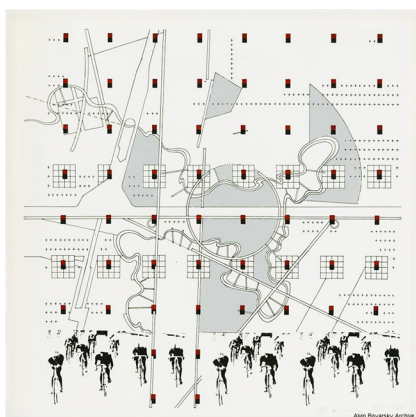
Η έννοια του ενδιαμέσου συνδέεται άμεσα με την προσπάθεια του Tschumi να αποδομήσει την κυρίαρχη οπτική λογική της αρχιτεκτονικής. Ο χώρος παύει να νοείται ως παθητικό υπόβαθρο και γίνεται ενεργό πεδίο σχέσεων, σωματικών εμπλοκών, χρονικών μεταβολών και γεγονότων. Μέσα από αυτήν τη θεώρηση, το ενδιαμέσο γίνεται ταυτόχρονα εργαλείο αποδόμησης και υπόστρωμα νέων μορφών κοινωνικής συνάντησης.

Ο Tschumi δεν προτείνει μια συγκεκριμένη τυπολογία του ενδιαμέσου, αλλά συγκροτεί ένα θεωρητικό και σχεδιαστικό πεδίο στο οποίο η ρήξη και η μετάβαση αποκτούν κεντρική θέση στη διερεύνηση της σχέσης αρχιτεκτονικής και κοινωνίας. Αυτή η προσέγγιση έχει ιδιαίτερη σημασία σε αστικά περιβάλλοντα κοινωνικής πολυπλοκότητας, όπως ο Άγιος Παντελεήμονας, όπου η ένταση και η ετερογένεια των καθημερινών πρακτικών υπερβαίνουν τις δυνατότητες των τυπικών μορφολογικών εργαλείων. Το ενδιαμέσο προσφέρει, σε αυτό το πλαίσιο, έναν τρόπο να στοχαστούμε τον χώρο ως ανοιχτό ενδεχόμενο και καθημερινό τόπο δημιουργίας.

Ειδικά στον Άγιο Παντελεήμονα, η σκέψη του Tschumi συμβάλλει στην κατανόηση του τρόπου με τον οποίο οι ενδιαμέσοι χώροι της καθημερινότητας - όπως στοές, είσοδοι πολυκατοικιών, αυλές, περάσματα και ημι-δημόσιοι χώροι - μετατρέπονται σε σημεία κοινωνικής ενεργοποίησης, εκτός του τυπικού προσδιορισμένου σχεδιασμού. Η κατοίκηση εκτείνεται πέρα από τα όρια της ιδιοκτησίας, προς το δημόσιο περιβάλλον, όπου δράσεις της καθημερινότητας συγκροτούν τοπία γεγονότων. Εκεί, το ενδιαμέσο δεν είναι μια αφηρημένη μορφή, αλλά ένα πεδίο στο οποίο οι σχέσεις, τα σώματα και ο χρόνος αποκτούν υλικότητα και κοινωνική σημασία.

EIKONA 6
Parc de la Villette,
Bernard Tschumi

EIKONA 7
Parc de la Villette,
Alvin Boyarsky archive

ALDO VAN EYCK

Α.3. : ΧΩΡΟΙ ΣΥΝΥΠΑΡΞΗΣ

Η θεωρητική συμβολή του Aldo van Eyck στην αρχιτεκτονική διαμορφώνεται μέσα από μια ανθρωποκεντρική και ταυτόχρονα ριζοσπαστική προσέγγιση, σύμφωνα με την οποία ο χώρος δεν αποτελεί μία στατική γεωμετρία, αλλά ένα πεδίο που μπορούν να διαμορφωθούν σχέσεις και εμπειρίες μεταξύ των ανθρώπων. Η έννοια του ενδιαμέσου καταλαμβάνει κεντρική θέση στη σκέψη του: όχι ως ουδέτερη ζώνη μεταξύ δύο χωρικών καταστάσεων, αλλά ως τόπος που αποκτά νόημα μέσα από τη χρήση και τη βιωματική εμπλοκή.

Για τον van Eyck, η αρχιτεκτονική δεν πρέπει να διαχωρίζει αλλά να συνδέει· δεν οφείλει να επιβάλλει, αλλά να δημιουργεί προϋποθέσεις για συνάντηση. Ο ενδιαμέσος χώρος αποτελεί το σημείο συρραφής του εσωτερικού και του εξωτερικού, ατομικού και συλλογικού, ορατού και βιωμένου. Στη σκέψη του, τα λεγόμενα «*twiin phenomena*» - όπως ανοιχτό / κλειστό, σταθερό / μεταβλητό - αποκτούν σημασία μόνο όταν συνυπάρχουν και αλληλεπιδρούν, αποδίδοντας στον χώρο πολυπλοκότητα και ουσία.

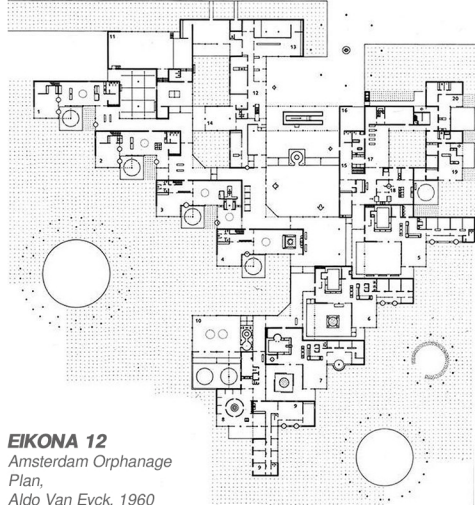
ΕΙΚΟΝΕΣ 8-11

*Playgrounds in Amsterdam,
by Aldo Van Eyck*

Υποστήριζε ότι η κατοικία πρέπει να μοιάζει με μικρή πόλη για να είναι αληθινή κατοικία, ενώ η πόλη πρέπει να μοιάζει με μία μεγάλη κατοικία για να αποκαλείται αληθινή πόλη. Η φιλοσοφία του ήταν να βλέπει την αρχιτεκτονική όχι ως μια απλή κατασκευή λειτουργικών κτιρίων, αλλά ως ένα μέσο για την ενίσχυση της ανθρώπινης εμπειρίας και της κοινωνικής συνοχής.

Ο σχεδιασμός του στο ορφανοτροφείο στο Άμστερνταμ, ακολουθεί αυτή τη λογική, χρησιμοποιώντας το "παιχνίδι του εδάφους" για να μετατρέπει τους διαδρόμους κίνησης σε χώρους ιδιωτικού χαρακτήρα, όπως καθιστικά. Στόχος του ήταν να δημιουργήσει μία ιδανική πόλη σε μικρογραφία, ώστε τα παιδιά στην συνέχεια να αντιλαμβάνονται ολόκληρη την πόλη σαν μία παιδική χαρά. Συνολικά, ο Aldo van Eyck προώθησε μια πιο ανθρώπινη και κοινωνικά ευαίσθητη προσέγγιση, ωστόσο δέχθηκε κριτική για την πρακτικότητα και την πολυπλοκότητα των κατασκευών του. Η απάντηση του στα παραπάνω, ήταν πως η αρχιτεκτονική πρέπει να επικεντρώνεται στον άνθρωπο και τις ανάγκες του και να μην εστιάζει υπερβολικά στην λειτουργικότητα και την οικονομία αλλά και πως τα έργα του αποτελούν ζωντανά παραδείγματα της φιλοσοφίας του, καθώς απέδειξε ότι οι ιδέες του πέτυχαν στην δημιουργία κοινωνικών δεσμών.

EIKONA 12
Amsterdam Orphanage
Plan,
Aldo Van Eyck, 1960

Ακόμη, πίστευε ότι ο χώρος δεν είναι ποτέ αποκομμένος από τον χρόνο· κάθε αρχιτεκτονική χειρονομία φέρει μνήμες, ιστορίες και επαναλήψεις. Οι χωρικές διατάξεις πρέπει να επιτρέπουν στους ανθρώπους να βιώνουν το παρελθόν και το παρόν ως συνέχεια, χωρίς ρήξεις. Ο χρόνος, δηλαδή, εγγράφεται στον χώρο όχι μόνο μέσω της υλικής φθοράς ή των ιστορικών στιβάδων, αλλά μέσω της χρήσης και της καθημερινής ζωής. Αυτή η θεώρηση συνδέεται με την ανάλυση του Αγίου Παντελεήμονα, όπου οι αλλαγές στον αστικό χώρο διασταυρώνονται με ιστορικά γεγονότα.

// I arrived at the conclusion that whatever space and time mean, place and occasion mean more, for space in the image of man is place, and time in the image of man is occasion. Split apart by the schizophrenic mechanism of determinist thinking, time and space remain frozen abstractions... A house should therefore be a bunch of places – a city a bunch of places no less. //

Συνοψίζοντας, η θεωρία του van Eyck επαναπροσδιορίζει τον ενδιάμεσο ως θεμελιώδη όρο της αστικής εμπειρίας: όχι ως περιθώριο ανάμεσα σε λειτουργίες, αλλά ως χώρο σχέσης, εμπειρίας και σημασίας. Το ενδιάμεσο αποκτά δομικό ρόλο στην δημιουργία δημόσιων χώρων, εφόσον επιδιώκουμε την επαφή και τη συνύπαρξη.

Ο ΑΓΙΟΣ ΠΑΝΤΕΛΗΜΟΝΑΣ

ΩΣ ΧΩΡΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΣΥΝΑΡΘΩΣΗ

/ΤΙ ΣΥΜΒΑΙΝΕΙ ΣΤΗΝ ΓΕΙΤΟΝΙΑ

ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΠΑΝΤΕΛΗΜΟΝΑ; /

Ο ΑΓΙΟΣ ΠΑΝΤΕΛΕΗΜΟΝΑΣ

ΕΝΟΤΗΤΑ Β : ΩΣ ΧΩΡΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΣΥΝΑΘΡΩΣΗ

Η ιστορική εξέλιξη του Αγίου Παντελεήμονα Αχαρνών αντανakλά τις διαδοχικές μεταβολές στον αστικό και κοινωνικό ιστό της Αθήνας, από την μεταπολεμική περίοδο έως τη σύγχρονη εποχή. Η περιοχή συγκροτήθηκε και μετασχηματίστηκε υπό την πίεση διαδοχικών φάσεων αστικής ανάπτυξης, δημογραφικών μετατοπίσεων και μεταναστευτικών εντάσεων, αποτελώντας πεδίο εφαρμογής διαφορετικών αρχιτεκτονικών και πολεοδομικών αντιλήψεων. Από την αρχική της μορφή, που χαρακτηριζόταν από στοιχεία νεοκλασικής αρχιτεκτονικής, μέχρι τη σταδιακή πυκνοδόμηση των επόμενων δεκαετιών, ο Άγιος Παντελεήμονας συγκροτήθηκε ως μια δυναμική γειτονιά με συνεχή χωρική και κοινωνική κινητικότητα.

Η εκτεταμένη εφαρμογή της αντιπαροχής κατά τις δεκαετίες του '60 και του '70 οδήγησε σε μαζική ανακατασκευή του δομημένου περιβάλλοντος, καταργώντας σταδιακά την παλαιότερη αστική μορφή και καθιστώντας την περιοχή ελκυστική για νέες κοινωνικές ομάδες που αναζητούσαν οικονομική κατοικία στο κέντρο της πόλης. Η αύξηση της πληθυσμιακής πυκνότητας ενίσχυσε τις χωρικές πιέσεις και επέδρασε στον χαρακτήρα της καθημερινής ζωής. Η φθορά του οικιστικού αποθέματος και η σταδιακή αποχώρηση της μεσοαστικής τάξης, ιδίως μετά το 1980, οδήγησαν σε μία νέα φάση κοινωνικής αναδιάρθρωσης.

Οι μεταναστευτικές ροές των τελευταίων δεκαετιών, κυρίως από τη δεκαετία του 1990 και έπειτα, προσέδωσαν στην περιοχή έντονο πολυπολιτισμικό χαρακτήρα, οδηγώντας σε επαναπροσδιορισμό της σχέσης του πληθυσμού με τον αστικό χώρο και μεταφέροντας τις κοινωνικές αντιθέσεις στο επίπεδο της γειτονιάς. Οι νεοεισερχόμενοι κάτοικοι, προερχόμενοι από διαφορετικά πολιτισμικά περιβάλλοντα, εγκαθίστανται στον Άγιο Παντελεήμονα εν μέσω απουσίας θεσμικής πρόνοιας και σχεδιασμού για την ένταξή τους, ασκώντας ωστόσο ενεργή επιρροή στη διαμόρφωση της κοινωνικής πραγματικότητας της περιοχής.

Σήμερα, η περιοχή διαμορφώνει ένα σύνθετο μωσαϊκό, όπου η ετερογένεια, οι κοινωνικές ανισότητες και τα πολλαπλά βιώματα συνυφαίνονται με την υλικότητα του αστικού χώρου και την ιστορική του στρωμάτωση. Δεν πρόκειται για μια στατική ή ομοιογενή ενότητα, αλλά για ένα διαρκώς εξελισσόμενο περιβάλλον, όπου η τοπική ταυτότητα συγκροτείται μέσω καθημερινών πρακτικών οικειοποίησης και επιτελεστικής διαπραγμάτευσης του χώρου. Οι σημερινές μορφές κατοίκησης και κοινωνικής συμβίωσης δεν βασίζονται μόνο σε ιστορικές αναφορές, αλλά συγκροτούνται μέσα από εμπειρίες και πρακτικές, που αποτυπώνουν νέες μορφές συλλογικής ζωής.

’70-’90

Β.1. Η ΠΕΡΙΟΔΟΣ 1970-1990

ΕΙΚΟΝΑ 17

Το ιστορικό ζαχαροπλαστείο στην Αχαρνών που αποτέλεσε σκηνικό για πληθώρα ταινιών της Φίνος Φιλμ. Τη δεκαετία του '90 έκλεισε οριστικά.

Κατά τις τελευταίες δεκαετίες του 20ού αιώνα, ο Άγιος Παντελεήμονας γνώρισε σημαντικές μεταβολές στον κοινωνικό και πληθυσμιακό του χαρακτήρα, στο πλαίσιο των γενικότερων ανακατατάξεων που σημειώνονταν στο αθηναϊκό κέντρο. Από τα τέλη της δεκαετίας του 1970, η περιοχή προσέλκυσε σημαντικό αριθμό εσωτερικών μεταναστών από την επαρχία, ενισχύοντας τον αστικό της πληθυσμό και συγκροτώντας ένα περιβάλλον με έντονες αναφορές στην παραδοσιακή κοινωνική συνοχή. Η εγκατάσταση αυτών των νέων κατοίκων έλαβε χώρα σε μία περιοχή που έως τότε διέθετε πολυκατοικίες με χαρακτηριστικά μεσοπολεμικής και μεταπολεμικής αρχιτεκτονικής, ενώ η σύνθεση του πληθυσμού περιλάμβανε εύπορους μεσοαστούς κατοίκους κατά πλειοψηφία. Η επιδείνωση της ποιότητας ζωής σε επίπεδο υποδομών - όπως η ατμοσφαιρική ρύπανση, η έλλειψη χώρων πρασίνου και η κυκλοφοριακή συμφόρηση - συνέβαλε στη σταδιακή μετακίνηση κατοίκων προς τα βόρεια ή περιφερειακά τμήματα της πόλης. Ενδεικτικά, το ποσοστό των ανώτερων κοινωνικοεπαγγελματικών κατηγοριών που διέμενε στο κέντρο μειώθηκε από 62% σε 27%.

EΙΚΟΝΑ 18

Η Ακρόπολη την εποχή της αντιπαροχής

Σε συνδυασμό με τις ευρύτερες τάσεις αποκέντρωσης του αστικού πληθυσμού, η περιοχή άρχισε να αποκτά προφίλ υψηλής πληθυσμιακής πυκνότητας και διαφοροποιημένων κοινωνικών χαρακτηριστικών. Η αποτύπωση αυτής της μεταβολής δεν αφορά μόνο την κοινωνιολογική σύσταση των κατοίκων αλλά και την αρχιτεκτονική μορφή του δομημένου περιβάλλοντος.

Το αρχικό υπόδειγμα αστικής κατοικίας, που συνδύαζε νεοκλασικά και μεταπολεμικά στοιχεία, συμπληρώθηκε από ένα νέο κύμα κατασκευών - πολυκατοικίες μέσης και χαμηλής δαπάνης - οι οποίες εξυπηρετούσαν τη ζήτηση για οικονομική στέγαση. Έτσι, διαμορφώθηκε ένα τοπίο που αντανakλούσε τις κοινωνικές ανάγκες της εποχής, ενσωματώνοντας ταυτόχρονα την υλικότητα των κυρίαρχων μορφών παραγωγής κατοικίας μέσω της αντιπαροχής. Η περίοδος αυτή, επομένως, μπορεί να θεωρηθεί ως φάση έντονης αναδιάρθρωσης του αστικού πληθυσμού και της σχέσης του με τον χώρο. Η ανασύνθεση της γειτονιάς υπό αυτές τις συνθήκες θα λειτουργήσει ως υπόβαθρο για τις περαιτέρω μεταμορφώσεις της κατά τις δεκαετίες που ακολουθούν.

EΙΚΟΝΑ 19

Σύνταγμα, τέλη της δεκαετίας του '70

Κατά την περίοδο από τη δεκαετία του 1990 έως τα τέλη της δεκαετίας του 2000, ο Άγιος Παντελεήμονας συνέχισε να μεταβάλλεται ως προς τη σύνθεση του πληθυσμού και τη χωρική του μορφή. Η περιοχή αποτέλεσε έναν από τους βασικούς υποδοχείς μεταναστευτικού πληθυσμού στο ευρύτερο κέντρο της Αθήνας, αντανακλώντας τις κοινωνικοοικονομικές δυναμικές της εποχής και τις μεταβολές στην αγορά κατοικίας. Η αυξανόμενη εγκατάσταση κατοίκων από χώρες της Νοτιοανατολικής Ευρώπης - με έμφαση στην Αλβανία και άλλες βαλκανικές χώρες - διαμόρφωσε νέες μορφές συγκατοίκησης και κοινωνικής συνύπαρξης στον αστικό χώρο.

Οι πληθυσμοί αυτοί εγκαταστάθηκαν κυρίως σε οικονομικά προσιτές κατοικίες του κτιριακού αποθέματος, σε συνάρτηση με τη διαθεσιμότητα χαμηλού κόστους στέγασης, την ύπαρξη δικτύων πολιτισμικής εγγύτητας, καθώς και την μικρή απόσταση από βασικές υπηρεσίες και ευκαιρίες απασχόλησης. Η εξέλιξη αυτή δεν υπήρξε στιγμιαία, αλλά εντάσσεται σε μια διαδικασία ανακατανομής πληθυσμών στο εσωτερικό της πόλης. Το αποτέλεσμα ήταν η συγκρότηση ενός κοινωνικά πολυπολιτισμικού περιβάλλοντος, με μικτές μορφές κατοίκησης και αλληλεπίδραση ετερογενών κοινωνικών και πολιτισμικών ταυτοτήτων.

EΙΚΟΝΑ 20-21

Εικόνες μετά την λαϊκή στην οδό Φυλής
Φωτογραφίες: Αλέξανδρος Κατσής

**// Η ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΣΥΣΧΕΤΙΣΗ ΤΗΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗΣ ΜΕ ΠΛΕΥΡΕΣ
ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΔΕΝ ΜΠΟΡΕΙ ΝΑ ΑΜΦΙΣΒΗΤΗΘΕΙ ΣΥΝΟΛΙΚΑ, ΩΣΤΟΣΟ
ΔΕΝ ΣΧΕΤΙΖΕΤΑΙ ΜΕ ΓΡΑΜΜΙΚΟ ΤΡΟΠΟ.**

**ΔΗΛΑΔΗ, ΔΕΝ ΣΥΝΕΠΑΓΕΤΑΙ ΑΥΤΟΜΑΤΑ ΤΗΝ ΑΥΞΗΣΗ ΤΗΣ
ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΑΛΛΑ ΕΠΗΡΕΑΖΕΤΑΙ ΑΠΟ ΠΛΗΘΩΡΑ ΠΑΡΑΓΟΝΤΩΝ, ΟΠΩΣ
ΤΟΝ ΒΑΘΜΟ ΕΝΣΩΜΑΤΩΣΗΣ ΚΑΙ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ. //**

Πολυπολιτισμός και κοινωνική συνοχή:
Έλληνες και μετανάστες στην γειτονιά του Αγίου Παντελεήμονα
Γ. Ρακκάς

Μέσα σε αυτό το ευρύτερο πλαίσιο, η φυσιογνωμία της περιοχής μεταβάλλεται ραγδαία, και η υπερσυσσώρευση μεταναστευτικών ομάδων εν τέλει θα υπονομεύσει την συνοχή της γειτονιάς και θα δράσει αποσυνθετικά. Παράλληλα, η αυξανόμενη πληθυσμιακή πυκνότητα και η ποικιλομορφία των καθημερινών πρακτικών δεν συνοδεύτηκαν από ισοδύναμες παρεμβάσεις σε επίπεδο αστικών υποδομών και κοινωνικής πολιτικής. Η περιορισμένη παρουσία δημόσιων χώρων, η φθορά του υπάρχοντος κτιριακού αποθέματος και η ανεπαρκής συντήρηση των κοινόχρηστων περιοχών οδήγησαν σε συνθήκες χωρικής επιβάρυνσης, ενισχύοντας το αίσθημα λειτουργικού κορεσμού. Από τα μέσα της δεκαετίας του 2000 και εξής, η περιοχή δέχεται επιπλέον μεταναστευτικές ροές από χώρες της Μέσης Ανατολής και της αφρικανικής ηπείρου. Οι νέοι αυτοί πληθυσμοί φέρνουν διαφορετικά πολιτισμικά και γλωσσικά χαρακτηριστικά, εμπλουτίζοντας περαιτέρω το φάσμα των κοινωνικών αναφορών της περιοχής. Το στοιχείο της πολιτισμικής εγγύτητας διαδραματίζει κρίσιμο ρόλο στη διαμόρφωση σχέσεων διαπολιτισμικής συμβίωσης, καθώς η αποδοχή της ετερότητας βασίζεται σε έναν ελάχιστο βαθμό συμβατότητας, που καθιστά εφικτή τη διαπραγματεύση της διαφορετικότητας. Πλέον, την περίοδο 1990–2008 το ζητούμενο δεν είναι η εναλλαγή ενός σταθερού πληθυσμού με έναν άλλον, αλλά η σταδιακή διαμόρφωση ενός πολυεπίπεδου κοινωνικού τοπίου, όπου η καθημερινότητα αρθρώνεται μέσα από ετερογενείς πρακτικές, διαπραγματεύσεις και μορφές ενσωμάτωσης. Το υπόστρωμα αυτών των μετατοπίσεων θα αποτελέσει καθοριστικό παράγοντα για τις μεταγενέστερες εξελίξεις στον δημόσιο χώρο και στην κοινωνική δυναμική του Αγίου Παντελεήμονα.

’08-ΣΗΜΕΡΑ

B.3. Η ΠΕΡΙΟΔΟΣ 2008-ΣΗΜΕΡΑ

Από το 2008 και εξής, ο Άγιος Παντελεήμονας εισέρχεται σε μια περίοδο εντεινόμενων κοινωνικών και χωρικών μετασχηματισμών, επηρεασμένων από τη χρηματοοικονομική κρίση, την ανάδυση νέων μορφών πολιτικού ανταγωνισμού και τις εξελίξεις στις μεταναστευτικές ροές προς το κέντρο της Αθήνας. Η συνύπαρξη διαφορετικών κοινωνικών ομάδων, υπό συνθήκες αυξημένης οικονομικής επισφάλειας και θεσμικής αβεβαιότητας, συνέβαλε στην ανασυγκρότηση των κοινωνικών σχέσεων και στην ενίσχυση φαινομένων κοινωνικής πόλωσης. Η αύξηση των μεταναστευτικών και προσφυγικών πληθυσμών - κυρίως από τη Μέση Ανατολή και την Αφρική - συνέπεσε με τη μείωση της κοινωνικής συνοχής σε γειτονιές όπου απουσίαζαν πολιτικές ένταξης και στήριξης της κατοικίας.

Η παρουσία μεταναστών εκφράστηκε μέσα από πρακτικές οικειοποίησης του δημόσιου χώρου - είτε επιβεβλημένες είτε αυθόρμητες - που ξεπερνούσαν τα τυπικά όρια χρήσης, μετατρέποντας σημεία της περιοχής σε εστίες διαπραγμάτευσης και ενίοτε σύγκρουσης. Η απουσία ρυθμιστικών παρεμβάσεων, σε συνδυασμό με τη συστηματική ανάδειξη των ζητημάτων από τα μέσα ενημέρωσης, ενίσχυσε την κατασκευή της περιοχής ως συμβόλου της κοινωνικής κρίσης.

Ε Ίδιος
Αυτομία στον Άγιο Παντελεήμονα, στο άλλοτε «προτόγυρο» της Χρυσής Αυγής
 «Υπήρχαν πάρα πολλοί υποστηρικτές της Χρυσής Αυγής. Δεν μπορούσαμε να βγάλει έξω. Η κατάσταση ήταν δραματική. Αυτό δεν θεωρούσαμε τη Χρυσή Αυγή...»
 14 Οκτ 2020

Ορμητήριο της ΧΑ
 ...σε γειτονίες της Αθήνας, όπου καταγγέλλουν αθέμιτα, αρσενικά λάφυρα, ακόμα και αποτελεσματικά πληρωμένα, ότι θα τους κάνουν το διαμέρισμα να γυρίσει και το να κάνουν σε ξένο.

Spurthik News
Άγιος Παντελεήμονας: Η δύσκολη εξίσωση της πλατείας - «Κάθε βράδυ γίνεται χαμός» - Φωτογραφίες
 Αυτομία του Spurthik στην πλατεία Αγίου Παντελεήμονα δείχνει πως η ... πλατεία έχουν δυναμώσει (ανά το κλίμα στην «εύρεκτη» περιοχή).
 6 Οκτ 2020

Γειτονιά της απόγνωσης
 Άγιος Παντελεήμονας. Έτσι που παύεται ο φασαχός, ο κόσμος ... και η διασπορά των ανθρώπων είναι μικρή. Μόλις νύχτα, ο κόσμος είναι πολύ μικρός.

PrisoThema
Άγιος Παντελεήμονας: Επιχείρηση της Ασφάλειας με περπατήσεις, κόμρες, άπνοες και μεταμφιέσεις
 Άγιος Παντελεήμονας, οι αστυνομικές επιτελέσεις να χειριστούν την κατάσταση στην περιοχή, αφού παρατηρήθηκαν ... Η ανάδραση των αστυνομικών.
 29 Αυγ 2021

Αθήνα/ Ο Άγιος Παντελεήμονας
 Όλα μας ενσπλούν και πρέπει να αλλάξουν στην Αθήνα
 THE LIFO TEAM

Ε Ίδιος
Άγιος Παντελεήμονας: 3 συλλήψεις για ομαδικό βιασμό γυναίκας
 ... σε διαμέρισμα στην περιοχή του Αγίου Παντελεήμονα. Αναζητείται επίσης έτερος αλλοδαπός κατηγορούμενος για το ίδιο αδίκημα.
 23 Ιουν 2021

Πολύπαθη γειτονιά

Ε Ίδιος
Άγιος Παντελεήμονας: Το «άβατο» παραμένει Η γειτονιά του μίσους
 Εδώ εγκαταστάθηκε πριν από τέσσερα χρόνια η Χρυσή Αυγή χωρίζοντας σόκα και στενά με τη γραμμή του χρώματος. Απλώς στις γειτονιές με 10...
 10 Οκτ 2013

«Εβλεπον ξένα να βγαίνει από το καπνομάζι μας και μας σπρωκουνται εντάδι των «εμπιστευμένων».

Ζουν στα απογεύματα μιας σκληρής επαχής και, όπως λένε χαρακτηριστικά, η περιοχή έχει διαλυθεί και θα χρειαστεί χρόνος για να επανέλθει.
 Αλλά αυτό που συνέβαινε τα προηγούμενα χρόνια στον Άγιο Παντελεήμονα ήταν φρίκη.

Συνεχίζονται οι επιθέσεις κατά μεταναστών στον Αγ ... - TVXS
 11 Μαρ 2021 — Νέες ρατσιστικές επιθέσεις σημειώθηκαν σήμερα. Τρεις στην πλατεία του Αγίου Παντελεήμονα, όπου έπαισε θέματα απρόκλητης και άγριας επίθεσης ...

ΕΙΚΟΝΑ 22

Κολάζ,

Τίτλοι ειδήσεων για την περιοχή του Αγίου Παντελεήμονα στο διαδίκτυο

Σε αυτό το πλαίσιο, εκδηλώνονται τοπικές κινητοποιήσεις, διαφορετικές ως προς το πολιτικό και ιδεολογικό τους υπόβαθρο, που αποτυπώνουν τη σύνθετη φύση των συγκρούσεων για τη χρήση του χώρου. Ορισμένες κινητοποιήσεις συγκροτήθηκαν γύρω από αιτήματα για τη βελτίωση των συνθηκών ζωής, ενώ άλλες υιοθέτησαν ρητορικές κοινωνικού αποκλεισμού και εθνοτικής διαφοροποίησης. Η παρουσία πολιτικών οργανώσεων, συμπεριλαμβανομένων φορέων της άκρας δεξιάς, επηρέασε τη δημόσια συζήτηση και όξυνε τις εντάσεις.

Χαρακτηριστικό γεγονός αυτής της περιόδου είναι η διακοπή εκδήλωσης του Αλβανού συγγραφέα Γκαζμέντ Καπλάνι στις 16 Μαΐου 2009 από επιτροπή κατοίκων, η οποία παράλληλα προχώρησε στο σφράγισμα της παιδικής χαράς στην κεντρική πλατεία. Έκτοτε, η περιοχή αυτή περιφρουρείται από μέλη της Χρυσής Αυγής έως τον Μάρτιο του 2015, όπου το αντιφασιστικό και αντιεξουσιαστικό στέκι Δίστομο σπάει τα λουκέτα.

Η αναπαράσταση της περιοχής στα μέσα ενημέρωσης ενίσχυσε τη σύνδεσή της με φαινόμενα περιθωριοποίησης και αντιπαράθεσης. Η κυριαρχία εικόνων έντασης και ανομίας διαμόρφωσε την κοινωνική της εικόνα και ενέτεινε τον στιγματισμό, καθιστώντας δυσχερή την αποκατάσταση εμπιστοσύνης στον δημόσιο χώρο.

Ωστόσο, παρά την συχνή αρθρογραφία περί 'άβατου της Αθήνας' η περιοχή διατηρεί τον χαρακτήρα της ως πεδίο κοινωνικής ανάμιξης. Οι πληθυσμοί που εγκαθίστανται μετά το 2015, σε συνδυασμό με ήδη υπάρχοντα δίκτυα, συμβάλλουν στη συγκρότηση νέων μορφών καθημερινής συνύπαρξης και στην επαναδιαπραγμάτευση των σχέσεων μεταξύ κατοίκησης, δημόσιου χώρου και ταυτότητας.

Η κατανόηση αυτών των μετασχηματισμών απαιτεί προσέγγιση πέραν των διπολικών ερμηνειών (π.χ. 'ντόπιοι' / 'ξένοι', 'νόμιμοι' / 'παράτυποι'), αναγνωρίζοντας τον αστικό χώρο ως μεταβαλλόμενο πεδίο σχέσεων και νοημάτων. Ο Άγιος Παντελεήμονας δεν αποτελεί στατικό υπόδειγμα 'κρίσης' ή 'παραβατικότητας', αλλά ένα σύνθετο κοινωνικοχωρικό περιβάλλον όπου η συνύπαρξη, η σύγκρουση και η διαπραγμάτευση συνυφαίνονται στην καθημερινότητα των κατοίκων.

ΟΙΚΕΙΟΠΟΙΗΣΗ

ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΧΩΡΟΥ

/...ΜΠΟΡΕΙ ΝΑ ΣΥΜΒΑΛΕΙ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

ΑΝΘΕΚΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΟΝ ΑΣΤΙΚΟ ΧΩΡΟ
ΚΑΙ ΣΤΗ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΣΧΕΣΕΩΝ ΜΕΤΑΞΥ ΤΩΝ ΚΑΤΟΙΚΩΝ;/

ΟΙΚΕΙΟΠΟΙΗΣΗ

ΕΝΟΤΗΤΑ Γ : ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΧΩΡΟΥ

Η σημερινή εικόνα του Αγίου Παντελεήμονα αποτυπώνει μια σύνθετη χωρική εμπειρία, στην οποία τα ιστορικά ίχνη κοινωνικών εντάσεων συνυπάρχουν με πρακτικές καθημερινής επανανοηματοδότησης του χώρου. Το παρελθόν συγκρούσεων είναι καταγεγραμμένο στο υλικό περιβάλλον μέσα από επιγραφές, καγκελόπορτες, φθορές και σημάνσεις, στοιχεία που λειτουργούν ως σιωπηλοί δείκτες των κοινωνικών ανταγωνισμών της προηγούμενης δεκαετίας.

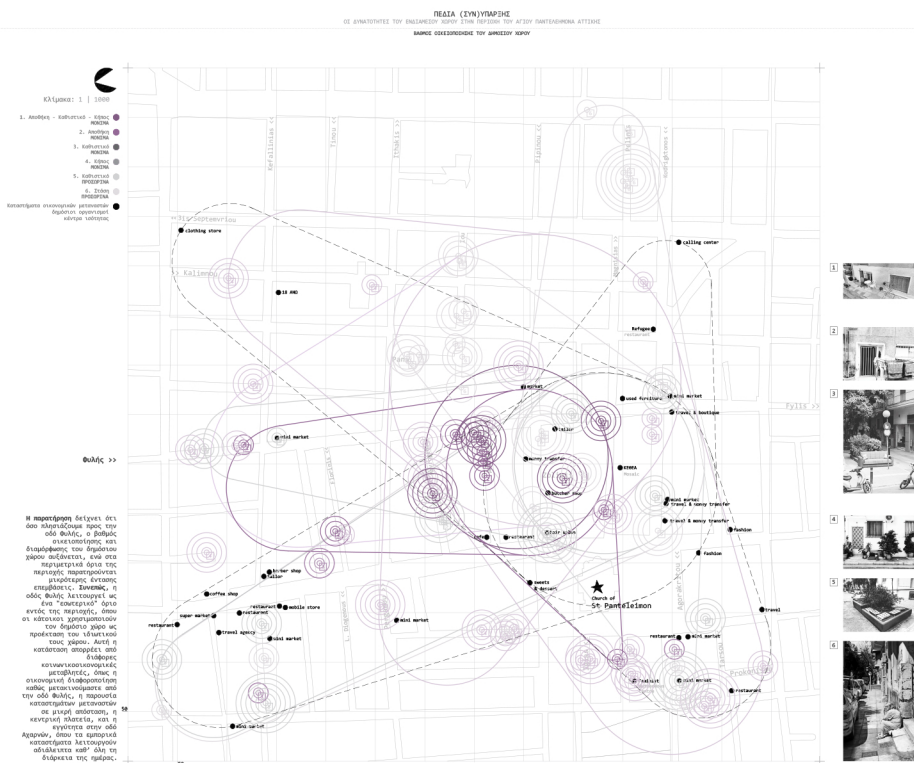
Παράλληλα, παρατηρούνται μεταβολές που θολώνουν τα παραδοσιακά όρια ανάμεσα στον ιδιωτικό και τον δημόσιο χώρο. Η έλλειψη επαρκών ιδιωτικών ή κοινόχρηστων υποδομών, ιδιαίτερα στις υπόγειες και ημιυπόγειες κατοικίες, οδηγεί σε εξωστρεφείς πρακτικές καθημερινής ζωής: προσωπικά αντικείμενα, έπιπλα ή φυτά τοποθετούνται στο δημόσιο πεδίο, μετατρέποντας τον χώρο μπροστά από τις εισόδους σε σημεία προσωρινής εγκατάστασης. Ομοίως, τα κατώφλια, τα σκαλοπάτια ή οι περιφράξεις των πολυκατοικιών χρησιμοποιούνται ως χώροι άτυπης συνάθροισης και κοινωνικής συναναστροφής.

Αν και αυτές οι πρακτικές δεν προβλέπονται θεσμικά, συγκροτούν έναν ενδιάμεσο χώρο, όπου η κατοικία και ο δημόσιος χώρος δεν είναι αυστηρά διαχωρισμένοι αλλά αποτελούν συνεχές κοινωνικής εγγύτητας. Η ετερογένεια των πολιτισμικών αναφορών και η απουσία τυποποιημένων κανόνων χρήσης του χώρου ενισχύουν αυτή τη ρευστότητα. Κατά μήκος του κεντρικού ιστού, και ειδικά στην οδό Φυλής, ο δημόσιος χώρος παρουσιάζει αυξημένο βαθμό καθημερινής οικειοποίησης: κινητά έπιπλα, μικρές παρεμβάσεις πρασίνου, αυθόρμητες στάσεις και συνομιλίες συγκροτούν μορφές προσωρινής «συν-κατοίκησης».

Η έννοια της οικειοποίησης εδώ δεν περιορίζεται στη χωρική επέκταση του ιδιωτικού, αλλά εκφράζει μια διαδικασία επανανοηματοδότησης του χώρου μέσα από σωματικές πρακτικές, αντικείμενα και αισθητικές παρεμβάσεις. Η τοποθέτηση φυτών, αποθηκευτικών αντικειμένων ή πρόχειρων καθισμάτων συνιστά μορφή ενεργής συμμετοχής στη διαμόρφωση της καθημερινής ζωής στην πόλη.

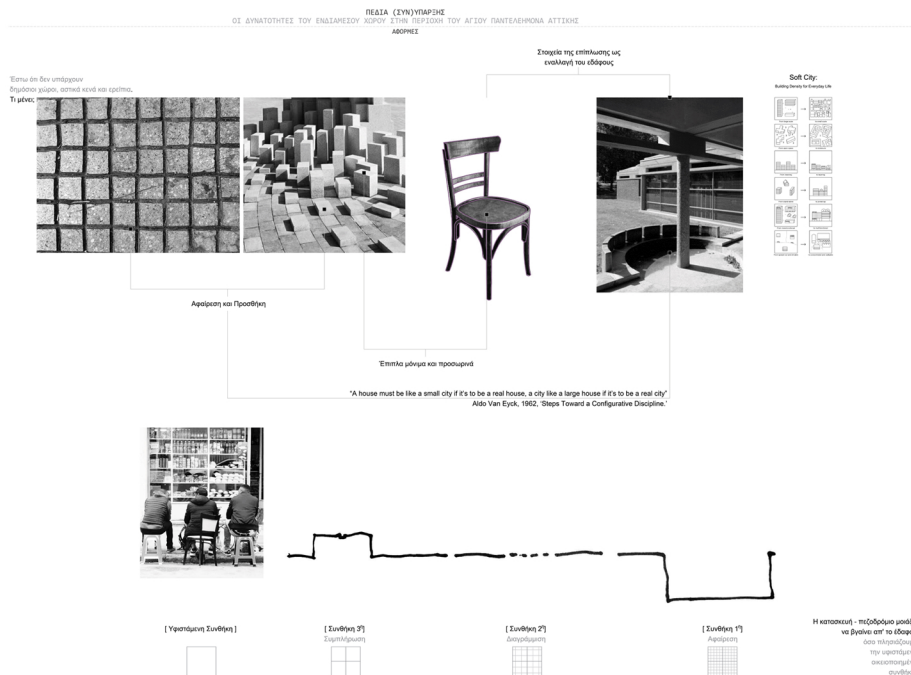
Το επίκεντρο αυτών των πρακτικών εντοπίζεται κυρίως στον άξονα της οδού Φυλής, όπου η κοινωνική και εμπορική δραστηριότητα είναι εντονότερη, ενώ στις παρυφές της περιοχής καταγράφεται μικρότερη ένταση παρεμβάσεων. Το φαινόμενο αυτό υποδηλώνει την ύπαρξη ενός άτυπου εσωτερικού ορίου, εντός του οποίου συγκροτείται ένα πεδίο αυξημένης κοινωνικής εγγύτητας και εδαφικής ταύτισης με τον χώρο.

Αναγνωρίζοντας αυτές τις πρακτικές, μπορούμε να κατανοήσουμε τον Άγιο Παντελεήμονα όχι μόνο ως τόπο που φέρει μνήμες κοινωνικών εντάσεων, αλλά και ως πεδίο όπου οι καθημερινοί χρήστες, ανεξαρτήτως νομικού ή κοινωνικού καθεστώτος, συμμετέχουν ενεργά στον καθορισμό της σημασίας και της λειτουργίας του αστικού χώρου.

ΠΕΔΙΑ (ΣΥΝ)ΥΠΑΡΞΗΣ

Γ.1. ΠΡΟΘΕΣΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Στο πλαίσιο της διπλωματικής εργασίας μου, επιχειρήθηκε η εφαρμογή του θεωρητικού υποβάθρου στον αστικό χώρο του Αγίου Παντελεήμονα, με στόχο την ερμηνεία και τον σχεδιαστικό μετασχηματισμό της καθημερινής χωρικής εμπειρίας.

Η προσέγγιση βασίστηκε στο επιχείρημα ότι, στη σύγχρονη αστική πραγματικότητα, η απουσία δημοσίων χώρων, αστικών κενών και εύκολα αξιοποιήσιμων ερειπίων αφήνει τον κάτοικο με περιορισμένες επιλογές για κοινωνική αλληλεπίδραση και προσωπική έκφραση. Το πεζοδρόμιο αναδεικνύεται ως ο κύριος διαθέσιμος χώρος, προσφέροντας τη δυνατότητα να μετασχηματιστεί σε ένα πολυλειτουργικό αστικό τοπίο μέσω της εναλλαγής του ύψους του εδάφους. Συγκεκριμένα, με την αφαίρεση τμημάτων του εδάφους, τη διαπλάτυνση και διαγράμμιση του καθώς και τη συμπλήρωσή του δημιουργούνται υβριδικόι χώροι που μπορούν να ανταποκριθούν στις ανάγκες των κατοίκων και να μην λειτουργούν μόνο ως χώροι διέλευσης.

ΠΕΔΙΑ (ΣΥΝ)ΥΠΑΡΞΗΣ

Γ.2. ΕΠΕΜΒΑΣΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Η πρόταση για τα νέα πεζοδρόμια-κατασκευή αποσκοπεί στη δημιουργία ενός γραμμικού δημόσιου χώρου, ο οποίος θα προσομοιάζει με μια «ανοιχτή κατοικία». Μέσω της εναλλαγής του ύψους του εδάφους θα σχηματίζονται χώροι και καταστάσεις που θα παραπέμπουν σε συνθήκες ιδιωτικού χαρακτήρα. Ωστόσο, η ταυτότητα αυτών των χώρων είναι θολή, προσφέροντας την δυνατότητα επαναπροσδιορισμού απ' τον εκάστοτε χρήστη, καθώς δεν υπάρχει μία αυστηρά καθορισμένη χρήση. Για την ευκολότερη κατανόηση των διαφορετικών σεναρίων που θα συναντά κανείς στο νέο πεζοδρόμιο, χρησιμοποιήθηκαν λέξεις που αναφέρονται σε συνθήκες κατοίκησης. Έτσι, μερικά από τα σενάρια που μπορεί να προκύψουν είναι τα εξής:

1.Κλειστός κήπος

Εδώ το έδαφος είναι κατακεριματισμένο τόσο σε κάτοψη όσο και σε τομή. Οι διάφοροι κύβοι που αναδύονται από το έδαφος έχουν την δυνατότητα να ενσωματώνουν φυτά ενώ συνολικά δίνουν την αίσθηση ενός πιο οργανικού τοπίου.

2.Χωλ

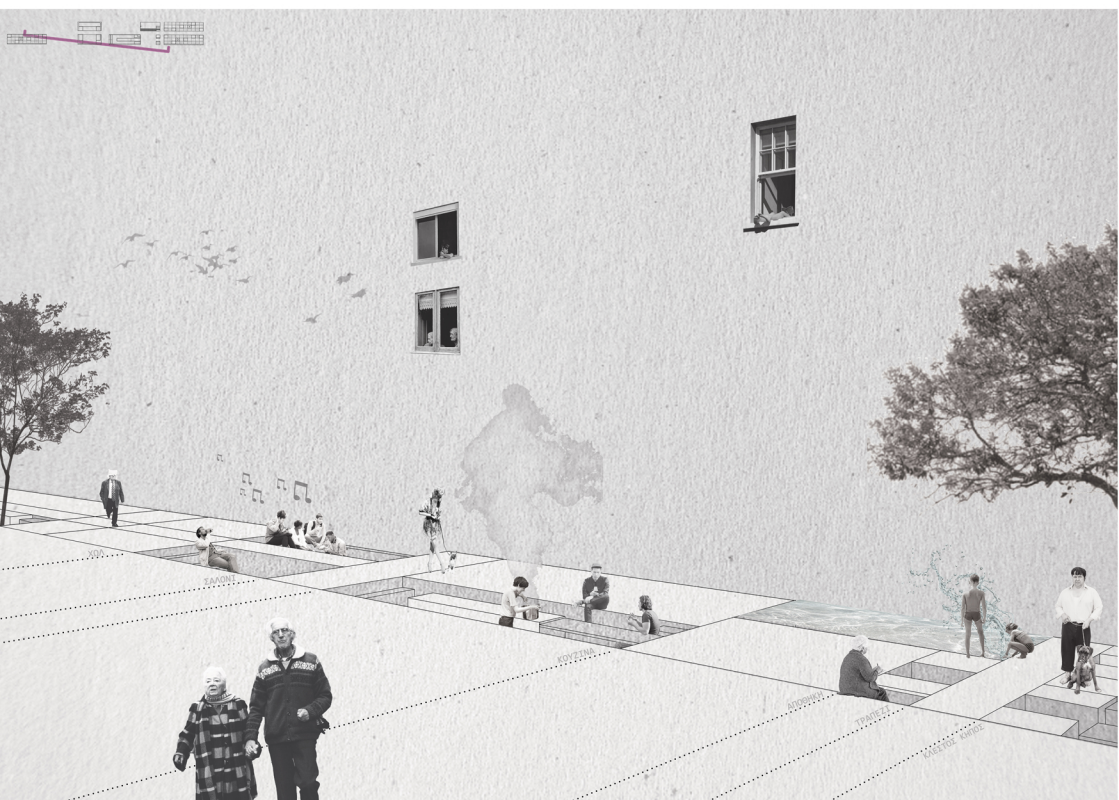
Το σημείο αυτό λειτουργεί ως ένας κατωφλιακός χώρος, παρέχοντας έναν ομαλό τρόπο μετάβασης και οριοθετεί την είσοδο στους υπόλοιπους χώρους.

3.Σαλόνι - Κουζίνα - Τραπέζι

Ο σχεδιασμός αυτών των χώρων δίνει μεγαλύτερη έμφαση στην δυνατότητα να μπορούν οι κάτοικοι να συγκεντρώνονται και να αλληλεπιδρούν μεταξύ τους. Οι διαφορές τους είναι στην ένταση της αλληλεπίδρασης. Το “τραπέζι” πέρα από την πρακτικότητα του, αναφέρεται σε συνθήκες όπου κάποιος επιθυμεί την συνύπαρξη αλλά πιο διστακτικά και οριοθετημένα. Η “κουζίνα” και το “σαλόνι” δίνουν την δυνατότητα για μεγαλύτερες συγκεντρώσεις. Η ογκοπλασία των χώρων αυτών επηρεάστηκε από τα καθημερινά έπιπλα και κατασκευές, ωστόσο πρόκειται απλά για το έδαφος σε πολλά διαφορετικά ύψη.

4.Αποθήκη

Ο χώρος αυτός έχει μετατοπιστεί προς την όψη των κτιρίων για να μοιάζει πιο ιδιωτικός, φιλοξενώντας βοηθητικές χρήσεις. Συγκεκριμένα, θα συναντά κανείς σκαλοπάτια, ένα απ'τα οποία είναι σχεδιασμένο να παρέχει την δυνατότητα για άπλωμα ρούχων, ενώ παράλληλα θα υπάρχει βρύση για την διευκόλυνση αυτής της διαδικασίας. Ο χώρος αυτός μπορεί επίσης να γεμίζει με νερό, λειτουργώντας και ως δημόσιο λουτρό λαμβάνοντας υπόψιν και τα άτομα σε κατάσταση έλλειψης μόνιμης στέγης που βρίσκονται στην περιοχή.

ΕΙΚΟΝΑ 26
Επέμβαση - Συνθήκη 1^η

Η δεύτερη πτυχή της πρότασης αφορά τη διαπλάτυνση και διαγράμμιση του πεζοδρομίου με τέτοιο τρόπο ώστε να παρακινεί τον κάτοικο να χρησιμοποιήσει τον χώρο όπως αυτός επιθυμεί. Ουσιαστικά πρόκειται για κενούς χώρους μικρής κλίμακας και θα προσφέρουν προσφέρουν δυνατότητες προσαρμογής και πολυχρηστικότητας. Η διαγράμμιση του πεζοδρομίου υπονοεί πιθανούς τρόπους χρήσης, παρακινώντας τους κατοίκους να εμπλακούν ενεργά με τον χώρο και να τον οικειοποιηθούν σύμφωνα με τις ανάγκες τους. Συγκεκριμένα, στην διασταύρωση των οδών Κοδριγκτώνος και Αριστοτέλους υπάρχει ήδη ένας τέτοιος χώρος. Εκεί γίνεται μία σημειακή επέμβαση για να συρραφεί με την τρίτη και τελευταία συνθήκη της πρότασης. Έτσι, δημιουργείται ένας διάτρητος τοίχος που προσομοιάζει όψη μίας κατοικίας. Στον τοίχο αυτό, αφαιρούνται κομμάτια, τα οποία θα τοποθετηθούν στο έδαφος και θα λειτουργήσουν ως αστικός εξοπλισμός.

Στην τρίτη και τελευταία συνθήκη της παρούσας μελέτης προτείνεται η συμπλήρωση του εδάφους ως μια διαδικασία που επιχειρεί να θολώσει περαιτέρω τα όρια μεταξύ ιδιωτικού και δημοσίου χώρου. Η πρόταση αυτή βασίζεται στη μεταμόρφωση του εδάφους σε αστικό εξοπλισμό, τοποθετημένο προς την όψη των κτιρίων, ένα φαινόμενο που παρατηρείται εκτενώς στην περιφερειακή Ελλάδα. Το έδαφος αναστηκώνεται, ενσωματώνοντας τις λειτουργίες του αστικού εξοπλισμού, δημιουργώντας μια αρμονική μετάβαση από τον δημόσιο στον ιδιωτικό χώρο.

Αυτή η διαδικασία είναι ιδιαίτερα εμφανής στους κατωφλιακούς χώρους των κλασικών Αθηναϊκών πολυκατοικιών, οι οποίοι συχνά παρουσιάζουν κάποια μορφή ανύψωσης κατά την είσοδο από τον εξωτερικό στον εσωτερικό χώρο. Η ανύψωση αυτή λειτουργεί ως μια φυσική μετάβαση, καθιστώντας τον εσωτερικό χώρο μια προέκταση του εξωτερικού, και αντίστροφα. Με την υιοθέτηση αυτής της πρακτικής, το έδαφος δεν παραμένει στατικό, αλλά μετατρέπεται σε ένα δυναμικό στοιχείο που επηρεάζει την καθημερινή εμπειρία των κατοίκων και των επισκεπτών της πόλης.

Η απεικόνιση της πρότασης μετατοπίζει την οπτική αυτή τη φορά από τον εξωτερικό στον εσωτερικό χώρο. Η εστίαση μετακινείται από την παραδοσιακή εξωτερική όψη των κτιρίων στην εσωτερική τους οπτική, επιδιώκοντας να αναδείξει την αλληλοσύνδεση των δύο αυτών στοιχείων. Μέσω αυτής της οπτικής γωνίας, προτείνεται η κατανόηση της πόλης ως ένα ρέον σύστημα, όπου οι μεταβάσεις μεταξύ των διαφόρων χωρικών καταστάσεων γίνονται ομαλά και όχι βίαια.

Αυτός ο επαναπροσδιορισμός των ορίων ενισχύει την αντίληψη της πόλης ως ένα ρέον σύστημα, όπου οι διαχωριστικές γραμμές μεταξύ ιδιωτικού και δημοσίου είναι ρευστές.

ΕΙΚΟΝΑ 27

Επέμβαση - Συνθήκη 2^η

ΕΙΚΟΝΑ 28

Επέμβαση - Συνθήκη 3^η

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Γ.3.

Η καθημερινή οικειοποίηση του δημόσιου χώρου από τους κατοίκους του Αγίου Παντελεήμονα, παρότι συχνά δεν ευθυγραμμίζεται με τους θεσμικούς κανόνες, φαίνεται να λειτουργεί ως μηχανισμός ενεργοποίησης της κοινωνικής ζωής. Μέσα από απλές πρακτικές - όπως η τοποθέτηση αντικειμένων έξω από τις κατοικίες, οι αυθόρμητες στάσεις και συνομιλίες στα κατώφλια ή η χρήση κοινών χώρων για καθημερινές ανάγκες - διαμορφώνονται ανεπίσημα δίκτυα σχέσεων που ενισχύουν το αίσθημα κοινότητας και αμοιβαίας εμπιστοσύνης.

Σε αυτά τα 'ενδιάμεσα' σημεία, όπου το ιδιωτικό και το δημόσιο αλληλεπικαλύπτονται, προκύπτουν χώροι που, παρότι δεν είναι προϊόν σχεδιασμού, αποκτούν σημασία μέσω της χρήσης και της εμπειρίας. Το αστικό περιβάλλον δεν παραμένει ένα στατικό υπόβαθρο της ζωής των κατοίκων, αλλά μεταβάλλεται συνεχώς μέσα από τις πρακτικές τους - μικρές ή μεγάλες.

Ο Άγιος Παντελεήμονας προσφέρει ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτής της δυναμικής. Η πολυπλοκότητα των κοινωνικών σχέσεων και των μετασχηματισμών στον χώρο δεν συνεπάγεται απαραίτητα αποδιοργάνωση· αντιθέτως, αποτυπώνει την ικανότητα των κατοίκων να συνυπάρχουν και να διαπραγματεύονται την καθημερινότητά τους εντός ενός ρευστού και συχνά ασταθούς πλαισίου.

Αναδεικνύεται, συνεπώς, ότι ο σχεδιασμός της σύγχρονης πόλης δεν μπορεί να παραβλέπει αυτές τις μικρές καθημερινές πρακτικές. Όχι με σκοπό την εξιδανίκευσή τους, αλλά με στόχο την αναγνώρισή τους ως αυθεντικές εκφράσεις της αστικής ζωής. Η πόλη θεμελιώνεται ουσιαστικά μέσα από τις επαναλαμβανόμενες, συχνά αθέατες χειρονομίες της καθημερινότητας.

Τέλος, σε μια περίοδο έντονων και πολύπλευρων πιέσεων, η αποδοχή και διαχείριση της διαφορετικότητας, αντί της άρνησης ή του αποκλεισμού της, δεν συνιστά απλώς μια ρομαντική στάση, αλλά ενδεχομένως μια πιο συνειδητή και στρατηγικά ωφέλιμη προσέγγιση για το σύνολο της κοινωνίας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ

Αλεξανδρή, Γ. & Αραπόγλου, Β. & Βαΐου, Ν. & Εμμανουήλ, Δ. & Θεοδόρου, Μ. & Καβουλάκος, Κ.Ι. & Κανδύλης, Γ. & Καυταντζόγλου, Ρ. & Λαΐνας, Ι. & Μακρυγιάννη, Χ. & Μαλούτας, Θ. & Πέτρου, Μ. & Σιδηρόπουλος, Ν. & Σιμόγλου, Α. & Σκορδίλη, Σ. & Σουλιώτης, Ν. & Τσιγκανού, Ι. & Χατζημιχάλης Κ. Το κέντρο της Αθήνας ως πολιτικό διακύβευμα. Ηλεκτρονικά διαθέσιμο:

https://www.ekke.gr/publication_files/to-kentro-tis-athinas-os-politiko-diakiveuma

Ανοιχτή Πόλη. Άγιος Παντελεήμονας. Ηλεκτρονικά διαθέσιμο:

<https://anoihtipoli.gr/geitonies/panteleimonas-attiki-larisis>

Ανώνυμος. Μετανάστευση και αστικός σχεδιασμός – Η ανάπτυξη της πλατείας του Αγ. Παντελεήμονα. Ηλεκτρονικά διαθέσιμο:

http://oldwww.arch.ntua.gr/sites/default/files/project/6550_/ergasia.pdf

Αποστολίδης, Κ. & Γιαννακόπουλος, Δ. (2012). Κοινωνικές διεκδικήσεις στο δημόσιο χώρο. Ερευνητική εργασία, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης.

Ηλεκτρονικά διαθέσιμο:

https://www.greekarchitects.gr/site_parts/doc_files/59.2013.01.pdf

Βαΐου, Ν. (2007). Αλληλοδιαπλεκόμενες Καθημερινότητες και Χωροκοινωνικές Μεταβολές στην Πόλη. Μετανάστριες και Ντόπιες στις Γειτονίες της Αθήνας. Τελική Έκθεση, Πυθαγόρας ΙΙ. Ηλεκτρονικά διαθέσιμο: <https://www.academia.edu>

Βαΐου, Ν. & Στρατηγάκη Μ. (2011). Από την «εγκατάσταση» στην «ένταξη» Ανεπίσημες πρακτικές και κοινωνικές παροχές για γυναίκες μετανάστριες στην Αθήνα. Ηλεκτρονικά διαθέσιμο:

<https://kompreser.espivblogs.net/2011/09/09/vaiou-stratigaki-apo-tin-egkatastasi-stin-entaxi/>

Βαΐου, Ν. & Στρατηγάκη Μ. (2011). Συναντήσεις στην πόλη. Μετανάστες και δημόσιος χώρος. Ηλεκτρονικά διαθέσιμο:

<https://kompreser.espivblogs.net/2011/09/09/synantiseis-stin-poli/>

Βαΐου, Ν. (2013). Δια-εθνικές καθημερινότητες στην πόλη: επανεξετάζοντας έμφυλες σχέσεις και πρακτικές φροντίδας στις γειτονίες της Αθήνας, Τεύχος, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών. Ηλεκτρονικά διαθέσιμο:

ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/ekke/article/viewFile/6746/6474.pdf

Βαφειάδου, Μ. & Σαββίδου, Σ. Ετεροτοπίες του Michel Foucault. Ηλεκτρονικά διαθέσιμο: https://www.academia.edu/44873872/Heterotopia_by_Michel_Foucault

Δημόπουλος, Γ. (2019). Το «πορώδες» στη βίωση του δημόσιου χώρου. Ηλεκτρονικά διαθέσιμο: <https://www.teetkm.gr>

Καλαντζοπούλου, Μ. (2012). Άγιε μου Παντελεήμονα, τι αυγή μας ξημερώνει; Ηλεκτρονικά διαθέσιμο: <https://encounterathens.wordpress.com>

Κανδύλης, Γ. (2013). Ο χώρος και ο χρόνος της απόρριψης των μεταναστών στο κέντρο της Αθήνας. Ηλεκτρονικά διαθέσιμο: https://www.ekke.gr/publication_files/o-choros-kai-o-chronos-tis-aporripsis-ton-metanas-ton-sto-kentro-tis-athinas

Καραϊσκάκη, Τ. (2007). Ο χάρτης των μεταναστών στην Αθήνα. Άρθρο, Καθημερινή. Ηλεκτρονικά διαθέσιμο: <https://www.kathimerini.gr/society/288633/o-chartis-ton-metanaston-stin-athina/>

Καρύδης, Δ. (2015). Αθήνα: Κοινωνική διαίρεση του χώρου στο πέρασμα από την πόλη των Οθωμανικών χρόνων στην ελληνική πρωτεύουσα. Ηλεκτρονικά διαθέσιμο: <https://www.athenssocialatlas.gr>

Μαζαράκη, Σ.Η. (2020). Τελέσεις εντός του ενδιάμεσου χώρου | Τα τρία στάδια της βεβήλωσης. Ερευνητική εργασία, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο. Ηλεκτρονικά διαθέσιμο: <https://dspace.lib.ntua.gr/>

Μακρή, Ξ. & Θωμά, Φ. (2016). Η δυναμική σχέση της κοινωνίας και του αστικού χώρου, υπό το πρίσμα του κοινωνικού διαχωρισμού. Ερευνητική εργασία, Πολυτεχνείο Κρήτης. Ηλεκτρονικά διαθέσιμο: https://issuu.com/gradreview/docs/thoma-makri_ere_2016

Μαντέ, Ε. & Σιέρρα, Α. (2011). Προθέσεις μετάβασης | Η παλέτα του ενδιάμεσου. Ερευνητική εργασία, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας. Ηλεκτρονικά διαθέσιμο: <https://issuu.com/elisamante/docs/protheseismetavasis/19>

Παππά, Α. (2016). Ενδιάμεσος χώρος | από τη θεωρία στη σύγχρονη πρακτική. Ερευνητική εργασία, Πανεπιστήμιο Πατρών. Ηλεκτρονικά διαθέσιμο: https://issuu.com/andro_pap/docs/low_quality_

Πετρίδης, Π. (2016). Συγκατοίκηση πέρα από τα όρια της ιδιοκτησίας. Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας. Ηλεκτρονικά διαθέσιμο:
<https://ir.lib.uth.gr/xmlui/handle/11615/46104?show=full>

Πέττας, Δ. (2015). Ο δημόσιος χώρος ως πεδίο αστικών συγκρούσεων: Η επίδραση των σχέσεων εξουσίας στην καθημερινότητα και τις πρακτικές χρήσης. Διδακτορική διατριβή, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο. Ηλεκτρονικά διαθέσιμο:
<https://www.didaktorika.gr/eadd/handle/10442/36254>

Πέττας, Δ. (2017). Η παραγωγή του χώρου σε συνθήκες σύγκρουσης. Ηλεκτρονικά διαθέσιμο: <https://www.athenssocialatlas.gr>

Σκιαδάς, Ε. (2019). Πότε και πως ιδρύθηκε ο Άγιος Παντελεήμων Αχαρνών. Ηλεκτρονικά διαθέσιμο:
https://www.taathinaika.gr/sygklonistiki-istoria-pote-kai-pos-idrythike-o-agios-panteleimon-acharnon/#_ftn1

Σταυρίδης, Σ. (2010). Μετέωροι χώροι της ετερότητας. Εκδόσεις Αλεξάνδρεια.

Σταυρίδης, Σ. (2016). Κατώφλι | Walter Benjamin. Ηλεκτρονικά διαθέσιμο:
<https://www.youtube.com/watch?v=jo3A0EQhqgk&t=1551s>

Ράγκας, Γ. (2017). Πολυπολιτισμός και κοινωνική συνοχή: Έλληνες και μετανάστες στη γειτονιά του Αγίου Παντελεήμονα. Διδακτορική διατριβή, Πάντειο Πανεπιστήμιο. Ηλεκτρονικά διαθέσιμο:
<https://www.didaktorika.gr/eadd/handle/10442/41964?fbclid=IwAR2-h045IYEo-wvHd1w9i23B2XHgdI9nvALLnWOBhrk5AjAI65KLJwfM7EI>

Χριστοδούλου, Χ. (2008). Αστικοποίηση και χώροι κοινωνικού αποκλεισμού: εγκαταστάσεις κατοίκησης στην περιφέρεια της Θεσσαλονίκης, 1980-2000. Διδακτορική διατριβή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης. Ηλεκτρονικά διαθέσιμο:
<https://thesis.ekt.gr/thesisBookReader/id/23577?lang=el#page/1/mode/2up>

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

Davis, M. (2006). Planet of slums

Dovey, K. & Pafka, E. & Ristic, M. (2018). Mapping Urbanities: Morphologies, Flows, Possibilities. Ηλεκτρονικά διαθέσιμο: <https://books.google.gr>

Marnane, K. (2023). In-between urbanism: The physical, functional, socio-cultural, and identity-forming role of the otla in informal settlements in Ahmedabad. Ηλεκτρονικά διαθέσιμο: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0197397523001728>

McClean, M. (2020). Queer(ing) space | Potentials of the in-between. Master thesis, Carleton University. Ηλεκτρονικά διαθέσιμο: <https://www.scribd.com/document/652045424/McClean-Queeringspacepotentialsofthein-between>

Sherman, Colton R., "Imagining the Unimagined Metropolis: Privilege, Liminality, and Peripheral Communities in the Contemporary Urban Situation" (2017). Electronic Thesis and Dissertation Repository.

